

'Indien iemand achter mij wil komen' (Lucas 9,23-27)

Over roeping en navolging in het Lucasevangelie

Lezend in Lucas zal het een lezer opvallen dat een verhaal van de roeping van de leerlingen zoals Marcus (1:16-20) en Matteüs (4:18-22) dat kennen aan het begin van dit evangelie ontbreekt, ook al wil de Nieuwe Bijbelvertaling die indruk *wel* wekken getuige het kopje boven Lucas 5:1-11 'Simon Petrus, Jacobus en Johannes geroepen'. Degene echter die dit verhaal (5:1-11) wat nauwkeuriger leest, ziet dat de oproep van Jezus 'Kom hier, volg mij' ontbreekt, hetgeen niet betekent dat het niet tot achterlaten van alles en van volgen komt (zie 5:11), maar Petrus, Jacobus en Johannes doen dat na de wonderbare visvangst *uit zichzelf*. Dat laatste werkwoord van 5:11 ('volgen') blijft overigens niet beperkt tot de leerlingen. Ook van de schare wordt in het Galilea-deel van het evangelie (4:16-9:50), een tweetal keren gezegd dat ze Jezus volgde (7:9 en 9:11), met dit verschil dat we van hen niet hoorden dat ze alles hebben achtergelaten. Het enige roepingsverhaal aan het begin van het Lucasevangelie vinden we in het vervolg van datzelfde hoofdstuk, met de roeping van Levi (5:27-28). 'Volg mij', zo zegt Jezus tot deze tollenaar. Wat je moet constateren, is dat er niet uniform over de navolging in het Lucasevangelie wordt gesproken. Ik zeg dat, omdat nog wel eens de indruk gewekt wordt dat aan het volgen van Jezus altijd roeping voorafgaat, als ook dat je altijd alles zou moeten achterlaten om hem te volgen. Er zijn mensen die niet geroepen hoeven te worden (zie Simon Petrus, Jacobus en Johannes), terwijl dat bij anderen, zoals Levi, wel het geval is. Dat hij, op het toehuis gezeten, geroepen wordt, heeft dan ook met zijn naam van doen: Levi, waarvan in het boek Deuteronomium (10:8) gezegd werd dat hij geen bezit of erfdeel heeft, omdat de Heer zijn erfdeel is (zie ook Num. 18:20). Waar hij, Levi, onmiddellijk gehoor geeft aan Jezus' oproep alles achterlatend (5:28), zal dat in het middendeel van het evangelie twee maal niet het geval zijn, in 9:59, waar Jezus iemand roept om hem te volgen, en met de rijke overste, die diep bedroefd wordt, omdat hij zeer rijk was, wanneer Jezus hem roept: 'Kom hier, volg mij' (18:18-27).

Lucas 9:23-27

Toch kent Lucas wel degelijk een roepingsverhaal, (mede) gericht op de leerlingen. De lezer vindt het op een bijzondere plaats in het Lucasevangelie, en wel in 9:18-27, dat we kennen als het verhaal van 'de belijdenis van Petrus/de eerste lijdensaankondiging' (zie het kopje boven dit verhaal in de NBG-vertaling).¹ Het betreft de verzen 23-27. Strict genomen past het woord 'roeping' ook hier niet, aangezien de *oproep* om te volgen ontbreekt. Jezus formuleert het anders: 'Indien iemand achter mij wil komen, hij verloochene zichzelf, neme dagelijks zijn kruis op en volge mij' (9:23). Het woord 'roeping' blijf ik voor het gemak, mij bij de traditie aansluitend, maar even gebruiken.

Nu zagen we zojuist dat zowel de leerlingen als ook de schare Jezus al volgden. Dat brengt me bij de vraag van dit artikel: hoe verhoudt zich deze 'oproep' om hem te volgen in 9:23-27 tot het eerdere volgen van de leerlingen (en van de schare)? Je zou zeggen, die oproep is toch niet meer nodig, zij volgen Jezus immers al. Voor deze vraag is in de uitleg van deze perikoop weinig oog. De aandacht van de onderzoekers gaat met name uit naar de inhoud en betekenis van de verzen 23-27. Alvorens tot beantwoording van mijn vraag te komen, begin ik met een aantal waarnemingen in Lucas 9:18-27.

Tot leerlingen en schare

Jezus spreekt deze woorden (de verzen 23-27) tot 'allen' (9:23). Daarmee zijn niet alleen de leerlingen bedoeld, de groep is groter. De lezer moet daaronder ook de schare rekenen die zojuist getuige is geweest van de wonderbare spijziging (9:10B-17).² Aan het begin van het verhaal mogen we dan horen dat 'alleen zijn leerlingen bij hem waren', wanneer hij in gebed is (9:18), de schare is niet helemaal verdwenen. Wat Jezus doet, is dus beide groepen aanspreken, waarvan de lezer dus eerder heeft gehoord dat ze hem volgden. Jezus maakt in 9:23-27 geen onderscheid tussen zijn leerlingen en de schare! En dat mag opmerkelijk heten, omdat ze zojuist blijkt hebben gegeven van een verschillende kijk op hem. De scharen verbinden Jezus met de profetische traditie (9:19), de leerlingen, in de gestalte van Petrus, met de messiaanse ('royale') traditie (9:20). Wij als lezers zijn geneigd om de visie van de schare, die trouwens

¹ D.M. Sweetland noemt Lucas 9:23-27 opvallenderwijs niet in zijn artikel 'Following Jesus: Discipleship in Luke-Acts', in: E. Richards (ed.), *New Views on Luke and Acts*, Collegeville 1990, 109-123.

² O.a. L. Feldkämper, *Der betende Jesus als Heilsmittler nach Lukas*, St. Augustin bei Bonn 1978, 121.

niet eenduidig is - er heerst onder hen verschil van opvatting (9:19) - , 'niet adequaat' te noemen, en de belijdenis van Petrus als de juiste te zien. Dat oordeel geeft Jezus niet. Wie ze ook zeggen dat hij is, de woorden over het 'achter hem willen komen' spreekt hij tot de leerlingen en de schare. Hij maakt geen verschil en zoekt beide groepen op de weg van de Mensenzoon te betrekken.

Moeten en willen

De woorden over het 'achter mij willen komen' worden gesproken direct na Jezus' eerste lijdensaankondiging (9:22). We dienen er oog voor te hebben dat Jezus leerlingen en schare in de eerste verzen (23-26) niet direct aanspreekt/oproept (wel in vers 27), en dan dus ook niet zegt dat zij Jezus in dat lijden zullen *moeten* volgen. Ik kwam uitleggers tegen die deze indruk wekken: 'De leerling heeft het voorbeeld van Christus te volgen' (zo D.F. Hauck, J.A. Fitzmyer, G. Schneider en A.A. Just in hun Lucascommentaren). Jezus spreekt echter allereerst heel algemeen: 'iemand' (*tis*) in 9:23, 'een ieder' (*hos*) in 9:24 en 26, 'een mens' (*anthrôpos*) in 9:25. Ten tweede. Waar hij bij de Mensenzoon spreekt van 'moeten' (*dei*), daar gebruikt hij daarna voor 'allen', leerlingen en schare, het werkwoord 'willen' (*thelei*): 'Indien iemand achter mij *wil* komen'. Het is een zin en een formulering (ook door dat 'indien'), waardoor juist heel veel ruimte voor de hoorder wordt geschapen.³ Deze navolging hoeft niet, als je niet wilt. Bij de Mensenzoon ligt dat anders. Zijn weg typeert Jezus als een 'moeten', een weg waaraan hij *heeft* te gehoorzamen.

Twee roepingsmomenten

Lucas gebruikt hier de formulering 'achter (*opizô*) mij komen' (en ook in 14:27), maar hij kent nog een andere formulering 'tot (*pros*) mij komen' (6:46, 14:26). Ik proef niet altijd dat uitleggers het onderscheid daarin herkennen. Mij lijken dat signalen te zijn voor *twee* roepingsmomenten. Het *eerste* hoort, zo zou je kunnen zeggen, bij het begin van Jezus' weg; dan heb ik het over het 'tot mij komen'. En het *tweede*, 'het achter mij willen komen', hoort bij het tweede deel van Jezus' weg, die nu begint.⁴ In 9:22 kondigt Jezus hem aan, in 19:29-24:53 gaat hij die weg ook metterdaad; je kan ook zeggen: in het passie- en paasverhaal gaat in vervulling wat hij in 9:22 over de Mensenzoon gezegd heeft. De beweging, in Nazaret begonnen (4:16v.), krijgt hier in het evangelie een zekere afronding. Dat zullen we zometeen ook zien aan de compositie. In 9:18-27 vindt die beweging met de belijdenis van Petrus een afronding. Zijn 'de gezalfde Gods' kan de samenvatting van heel het Galilea-deel genoemd worden. Je proeft als lezer ook iets van een einde: met de uitzending van de apostelen (9:1-11A), na de opwekking van de dochter van Jäirus (8:40-56), en de overvloedige maaltijd (9:10B-17), waardoor je je als lezer al even in het koninkrijk waant. Maar hier eindigt het evangelie niet. Het gaat verder, en dat gebeurt op een manier die niet erg bij het voorgaande lijkt te passen: met een aankondiging van lijden, van afkeuring en gedood worden van de Mensenzoon (om ten derde dage te worden opgewekt). En daarmee ben ik bij mijn punt. Jezus gaat hier een 'andere' weg, een weg, waarbij ook een andere (christologische) titel dan 'de gezalfde Gods' klinkt: 'Mensenzoon'. Ik moet zeggen, hier begint het tweede deel van zijn weg. Dat nu vraagt ook om een tweede roepingsmoment. Jezus gaat er - met recht (!) - niet vanuit dat zij hem op die weg ook *uit zichzelf* zullen volgen, zoals ze dat deden na de wonderbare visvangst! Wat hij doet, is laten zien wat het betekent, als je nu achter hem wil komen. Dat betekent: jezelf verloochenen en dagelijks je kruis opnemen. Waar het bij het eerste roepingsmoment gaat om het achterlaten van dingen en mensen ('alles'), daar gaat het bij dat tweede roepingsmoment om iets dat nog verder gaat. 'Weet dat, als je mij wil volgen, dat dan jijzelf en je leven op het spel staat.' Kijk, en dan begrijp je als lezer ook waarom dat eerste moment bij Lucas ontbrak, maar het tweede niet. Ja, waarom dit in het midden van zijn evangelie staat. Hier draait het dan ook om. Letterlijk en figuurlijk.

Compositie

Ik zei eerder dat een roepingsverhaal (van de leerlingen) aan het begin eigenlijk ontbrak, waar Lucas 5:1-11 nog wel eens als zodanig wordt beschouwd. Je zou kunnen zeggen dat Lucas dat moment naar het midden van zijn evangelie verschoven heeft, maar dat betekent geenszins dat Lucas 5:1-11 niet in relatie zou staan met het thema van de roeping. Dat is wel degelijk het geval, zoals ook blijkt uit de compositie van het Galilea-deel.

³ Dat kan niet verbazen, als je aan zijn naam denkt: Hij die (in de benauwdheid) ruimte maakt (=Jezus).

⁴ Vgl. R.C. Tannehill (*Luke* (ANTC), Nashville 1996, 158): 'In 9:23 Jesus begins to explain what following means from this point on.'

- A 4:16-39 (de berg+afdaling)
- B 4:40-44 (bestrafing: de gezalfde)
- C 5:1-11 (overvloedige visvangst)

- C' 9:10B-17 (overvloedige maaltijd)
- B' 9:18-27 (bestrafing: de gezalfde)
- A' 9:28-50 (de berg+afdaling)

In beide gevallen komt het na een overvloedige visvangst, respectievelijk na een overvloedige maaltijd tot een belijdenis van Petrus' kant. In 5:8 is het de belijdenis dat hij zelf een zondig man is (*anêr harmartôlos*)⁵, in 9:20 is de belijdenis op Jezus gericht van wie hij - na de overvloedige maaltijd (9:10B-17) - zegt dat hij 'de gezalfde Gods' is. Het komt ook tot een vrucht van dit inzicht (*metanoia*): 'Na de schepen op het land getrokken te hebben, alles achterlatend volgden ze hem' (5:11). Het thema van het 'volgen' speelt ook direct na de belijdenis van Petrus in 9:18-27, niet van de kant van de verteller zoals in 5:11, maar uit Jezus' mond. Dat Jezus hier wel zelf met het thema komt, laat zien dat hij begrijpt dat de leerlingen hem niet ook in het tweede deel van zijn weg *uit zichzelf* zullen volgen. Dat is wat hij hier inbrengt en waarom hij deze kwestie hier wel aan de orde stelt.

Abraham

Dat de weg van het geloof twee roepingsmomenten kan inhouden, is niet specifiek voor het Evangelie, de lezer kent dat ook van Tenach, en wel van Abraham. Als over de roeping van Abraham gesproken wordt, denken de meesten aan Genesis 12:1-9 (zie ook het kopje boven dit verhaal in de NBG-vertaling), maar er is ook reden om Genesis 22:1-19 te noemen. F.H. Breukelman heeft overtuigend de samenhang tussen deze twee verhalen aangetoond door (onder meer) te wijzen op de karakteristieke manier van spreken van God: 'Ga jij' (12:1 en 22:2).⁶ In 12:1 wordt Abraham geroepen om te breken met alles waarmee hij verbonden is (land, maagschap, vaderhuis), in 22:2 roept JHWH hem opnieuw - met dezelfde woorden - nu om te breken met de toekomst, waarvan 'de zoon' het beeld is. In het Lucasevangelie zit het net nog wat anders met de twee (roepings)momenten. De eerste breuk heeft daar van doen met het achterlaten van alles (*panta*)(5:11), door Petrus in 18:28 met 'het onze', door Jezus nader ingevuld met 'huis, vrouw, broers, ouders, kinderen' (18:29). Waar Abraham zijn vrouw, neef en alle have die zij verworven hadden meeneemt, daar gaan de eerste leerlingen nog verder. Zij maken zich ook van schepen (met hun enorme vangst van zo-even), vrouw en kinderen los. De tweede breuk heeft bij Abraham van doen met zijn zoon. Je kan hier niet zeggen dat de leerlingen nu verder gaan - afstand moeten doen van je kind is vreselijk - , hier is sprake van een andere breuk, omdat Jezus het heeft over zelfverloochening en verlies van je leven (*psuchê*); hier gaat het helemaal om jezelf.

Waar de weg die de Mensenzoon moet gaan en de weg die een ieder zal gaan, 'indien hij achter hem wil komen', in deze perikoop dicht tegen elkaar aan liggen, daar zal de lezer benieuwd zijn of en hoe leerlingen en schare hierop zullen reageren. Een directe reactie van de leerlingen en de schare horen we in tegenstelling tot in 5:1-11 niet, maar die kan in het vervolg natuurlijk nog wel komen! Om te zien of dat ook gebeurt, zal de lezer zijn lezing van het evangelie moeten voortzetten. Zal iemand (een mens) zo dicht bij hem (de Mensenzoon) blijven (zo dicht als 9:23-27 op 9:22 volgt)?

*Dit artikel verscheen eerder onder een iets andere titel in:
Interpretatie, tijdschrift voor bijbelse theologie 16,4 (2008), 27-29*

⁵ Vgl. 19:7, waar anderen dat van de rijke (oppertollenaar) Zacheüs zeggen: 'Hij is bij een zondig man (*harmartôlô andri*) binnengegaan voor (nachtelijk) onderdak.'

⁶ F.H. Breukelman, *Bijbelse Theologie Deel I,2 Toledoth. De theologie van het boek Genesis. Het eerstelingschap van Israël*, Kampen 1992, 72-140.